Journal of Legal Philosophy Studies
Volum 1, Consecutive Number 1, 2025
Journal Homepage: https://philosophylawjournal.ir/
This is an Open Access paper licensed under the Creative Commons License CC-BY 4.0 license.

The Philosophy of the Right to Have a Child in the Online World in the Light of the Principle of Respecting Their Best Interests

MohammadMehdi Seyed Nasseri

Researcher in Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. sm.snaseri@gmail.com

Abstract

Technology is not merely a technical phenomenon but also an ethical, cultural, and human one. As a dual-use environment, the digital sphere simultaneously creates significant opportunities for children's education, awareness, and access to knowledge while exposing them to privacy violations, sexual exploitation, and other forms of digital harm and abuse. From the perspective of the philosophy of children's rights, the child's right to have rights is grounded in justice, human dignity, and empowerment. The central question, therefore, is how to establish an effective legal framework for guaranteeing this right in the digital environment. Adopting a descriptive-analytical approach and drawing on library-based sources, international instruments, jurisprudence, and relevant scholarly literature, this study examines the foundations and requirements of such a framework. The findings indicate that effective protection of children's rights in the digital environment requires the comprehensive interpretation and implementation of the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocols through appropriate legislative, executive, and judicial measures, with particular emphasis on independent oversight, access to information, awareness-raising and education, civil-society participation, and effective access to justice and remedies. In this regard, General Comment No. 25 of the Committee on the Rights of the Child recognizes the applicability of Convention rights in the digital environment and calls upon States to adapt their laws and policies to the opportunities, risks, and challenges arising therein. Accordingly, the protection of children's rights can no longer be confined to the offline sphere; safeguarding children's dignity, interests, and fundamental rights must also be recognized and ensured as a continuous legal obligation in the digital environment.

Keywords: Philosophy of Rights, Children's Rights, Digital Environment, Rights Protection, Committee on the Rights of the Child

- Seyed Nasser, M M. (2025).The Philosophy of the Right to Have a Child in the Online World in the Light of the Principle of Respecting Their Best Interests, *Journal of Legal Philosophy Studies*, 1(1), 1-23

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

مجله مطالعات فلسفه حقوق

مجله مطالعات فلسفه حقوق

دورۀ اول ـ شمارۀ اول ـ ۱۴۰۴

صفحات ۱-۲۳ (مقاله پژوهشی)

تاریخ: دریافت ۱۴۰۴/۰۵/۱۴ـ پذیرش ۱۴۰۴/۰۹/۲۲ ـ انتشار ۱۴۰۴/۱۲/۲۵

فلسفه حق بر حق داشتن کودک در جهان آنلاین در پرتو اصل رعایت منافع و مصالح عالیه آنان

محمدمهدی سیدناصری

پژوهشگر مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

sm.snaseri@gmail.com

چکیده

فناوری پدیده‌ای صرفاً فنی نیست، بلکه واجد ابعاد اخلاقی، فرهنگی و انسانی است و محیط دیجیتال، به مثابه فضایی دو وجهی، هم‌زمان فرصت‌های مهمی برای آموزش، آگاهی و دسترسی کودکان به دانش فراهم می‌کند و آنان را در معرض نقض حریم خصوصی، استثمار جنسی و سایر اشکال آسیب و تعرض دیجیتال قرار می‌دهد. در این میان، فلسفه حق کودک بر حق داشتن، بر مبانی عدالت، کرامت انسانی و توانمندسازی استوار است و مسئله اساسی، تبیین چارچوب حقوقی تضمین این حق در محیط دیجیتال است. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اسناد بین‌المللی، رویه‌ها و آثار پژوهشی، درصدد تبیین این چارچوب است. یافته‌ها نشان می‌دهد که حمایت مؤثر از حقوق کودکان در محیط دیجیتال مستلزم تفسیر و اجرای جامع کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن از طریق تدابیر تقنینی، اجرایی و قضایی و با تأکید بر نظارت مستقل، دسترسی به اطلاعات، آموزش و آگاهی‌بخشی، مشارکت جامعه مدنی و دسترسی مؤثر به عدالت و جبران خسارت است. در همین راستا، تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک، با شناسایی قابلیت اعمال حقوق مندرج در کنوانسیون در محیط دیجیتال، دولت‌ها را به انطباق قوانین و سیاست‌های خود با فرصت‌ها، مخاطرات و چالش‌های این محیط فرا می‌خواند. بر این اساس، تضمین حقوق کودک دیگر به محیط آفلاین محدود نیست، بلکه صیانت از کرامت، منافع و حقوق بنیادین کودک باید در فضای دیجیتال نیز به‌عنوان تعهدی حقوقی و مستمر مورد شناسایی و تضمین قرار گیرد.

کلیدواژه: فلسفه حق، کودک، محیط دیجیتال، تضمین حقوق، کمیته حقوق کودک

– سیدناصری، محمدمهدی. (۱۴۰۴). فلسفه حق بر حق داشتن کودک در جهان آنلاین در پرتو اصل رعایت منافع و مصالح عالیه آنان، مجله مطالعات فلسفه حقوق، ۱(۱)، صفحات ۱-۲۳.

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

مقدمه

حق (Right) و حقوق (Rights) برای ما مفهومی آشناست. مفهوم حق در اعصار مختلف همواره مورد توجه گروه‌های مختلف انسانی بوده و از مفاهیم اساسی در هر جامعه‌ای بوده است. حق بر حق داشتن (Right to have rights) در جهان امروز امری بدیهی و پذیرفته شده است. داشتن حق برای کلیهٔ افراد موضوعی انکارناپذیر است. یکی از مهم‌ترین و در عین حال پر چالش‌ترین مسائل علم و دانش فلسفهٔ حق، بحث از تعیین منشأ حق است، مراد از عبارت منشأ و خاستگاه حق در اصطلاح دانش فلسفه حق، تعیین محل پیدایش حق و براساس آن، تعیین دلیل اعتبار یک حق است؛ «حق داشتن» به معنای «شایستگی داشتن موجودی نسبت به چیزی» است، در این تعریف مراد از «موجود» صاحب حق و مقصود از «چیز» متعلق حق است که گاهی داشتن یک صفت و گاهی انجام شدن، انجام دادن یا ترک کردن یک عمل است، وقتی گفته می‌شود کسی حقی دارد به معنای آن است که او لایق است وصفی داشته باشد یا سزاوار است کاری برایش انجام شود یا کاری را انجام دهد یا عملی را ترک کند (۲). فلسفهٔ حقوق (Philosophy of Law) و داشتن حق، چیستی و چرایی را بازگو می‌کند و ارتباط مستقیمی با عدالت دارد و در جهت حصول عدالت اجتماعی مؤثر است. نظام حقوق بین‌الملل، اسناد حقوق بشری متعددی را در زمینهٔ حقوق بنیادین و حمایت از ابناء بشر و به رسمیت شناختن حقوق ابتدایی و بنیادین، تدوین و تصویب نموده است و هر فرد از بدو تولد به طور ذاتی از آن بهره‌مند می‌گردد. اجرای آن برای کلیهٔ اشخاص، فارغ از هرگونه تبعیضی واجب و ضروری عنوان گشته و سلب آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. عدم توجه و رعایت آن نقض حقوق بشر و کرامت انسانی اشخاص در نظر گرفته می‌شود. به‌منظور حفظ کرامت انسانی، کودکان نیز همچون بزرگسالان به‌عنوان یک انسان از حقوقی برخوردارند که به‌واسطهٔ عدم توانایی در استیفای آن نیازمند حمایت می‌باشند. در راستای تشریح، به رسمیت شناختن و حمایت از حقوق کودکان، کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹، جامع‌ترین سند بین‌المللی جهت حمایت از حقوق کودکان می‌باشد.

توسعه فناوری‌های نوین و نفوذ گسترده فضای مجازی، نه‌تنها مرزهای جغرافیایی را در نور دیده، بلکه بر بنیادهای ارزشی، فرهنگی و اجتماعی جوامع نیز تأثیری عمیق گذاشته است. در دنیای امروز، دیجیتالیزه‌شدن جوامع، دیگر یک انتخاب نیست، بلکه ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است که کلیه اقشار جامعه را، از کودکان تا بزرگسالان، به نحوی دربر گرفته

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

است. این روند که از آن به‌عنوان بخشی از فرآیند جهانی شدن یاد می‌شود، به‌ویژه بر کودکان تأثیرات چشم‌گیری گذاشته است. کودکان به‌عنوان «بومیان دیجیتال»، که از نخستین سال‌های زندگی با ابزارهای هوشمند و اینترنت آشنا شده‌اند، در معرض فرصت‌ها و تهدیدهایی قرار دارند که به واسطه ویژگی‌های خاص محیط دیجیتال تشدید می‌شود. اینترنت به کودکان امکان یادگیری، ارتباط و مشارکت اجتماعی را می‌دهد؛ اما در عین حال، این فضا با خطراتی مانند نقض حریم خصوصی، مواجهه با محتوای نامناسب، استثمار آنلاین و سوء استفاده‌های مختلف همراه است. این چالش‌ها، همراه با شتاب تحولاتی که به دلیل همه‌گیری کرونا و گسترش آموزش و سرگرمی‌های آنلاین رخ داده است، ضرورت بازاندیشی و باز آفرینی در باب حقوق کودکان در محیط دیجیتال را بیش از پیش آشکار کرده است.

در این میان، مسئله «فلسفه حق بر حق داشتن کودک» در فضای مجازی به‌عنوان یکی از موضوعات بنیادین فلسفه حقوق کودکان مطرح می‌شود. کودکان نه‌تنها نیازمند محافظت از تهدیدهای محیط دیجیتال هستند، بلکه باید به‌عنوان صاحبان حق، امکان بهره‌مندی از مزایای فضای مجازی در چارچوبی ایمن، عادلانه و اخلاقی برای آن‌ها فراهم شود. این دیدگاه نه‌تنها بر مبنای حمایت از کودکان است، بلکه بر لزوم تحقق عدالت دیجیتال، توازن میان آزادی و امنیت، و تضمین فرصت‌های برابر تأکید دارد. به‌رغم تلاش‌های بین‌المللی و ملی در راستای صیانت از حقوق کودکان در فضای مجازی، گزارش اخیر یونیسف در ژانویه ۲۰۲۳ میلادی نشان می‌دهد که شکاف دیجیتال و نقض حقوق کودکان در محیط اینترنت همچنان از چالش‌های اساسی جوامع انسانی است. این امر به‌ویژه در جهانی که مرزهای نظارتی دولت‌ها کمرنگ و نقش شرکت‌های چندملیتی در تنظیم فضای مجازی پررنگ شده است، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

این پژوهش، با روش توصیفی ـ تحلیلی و براساس بررسی اسناد، کتب و مقالات علمی، درصدد است ضمن تحلیل ابعاد مختلف حق کودکان در محیط دیجیتال، به پرسش‌هایی درباره تهدیدها و فرصت‌ها، سازوکارهای حمایتی، و مسئولیت دولت‌ها و خانواده‌ها در این زمینه پاسخ دهد. هدف این مطالعه، ارائه چارچوبی جامع برای شناسایی و تقویت حقوق کودکان در عصر تحولات تکنولوژیک است، به نحوی که زمینه‌ای جهت تحقق عدالت دیجیتال فراهم آید و نسل‌های آینده در محیطی ایمن‌تر و عادلانه‌تر پرورش یابند.

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. کودک

براساس تعریف ماده اول کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹، کودک به هر فرد انسانی زیر هجده سال اطلاق می‌شود، مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ زودتر حاصل شده باشد (۱).

خردسالان و کودکان از نظر سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی شامل کلیهٔ افراد کمتر از هجده سال می‌شوند که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران قرار دارند. این تعریف شامل کودکان مهاجر، پناه‌جو و آواره نیز می‌شوند. پیمان‌نامهٔ حقوق کودک نیز، کودکان تحت حمایت کنوانسیون هر انسان دارای هجده سال یا کمتر از هجده سال تعریف شده است. بنابراین تعیین سن در سند یاد شده با اسناد بین‌اللملی مطابقت دارد. (۲) به‌علاوه در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک، حضور افراد زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه ممنوع شده است که البته این سن در پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد شرکت کودکان در جنگ که در ۱۲ فوریه ۲۰۰۲ میلادی لازم‌الاجرا شد، به ۱۸ سال افزایش یافته است (۳) با تکیه بر موارد فوق و توجه به ابعاد مختلف تعریف کودکی، نمی‌توان به‌طور دقیق حدود سنی کودک را مشخص کرد، اما می‌توان گفت با تکیه بر کنوانسیون حقوق کودک، پایان کودکی همان ۱۸ سال تلقی شده است و آغاز آن را می‌توان از قبل از تولد کودکان و دورهٔ جنینی در نظر گرفت (۴).

۱-۲. فضای مجازی

با وجود توسعهٔ فراگیر کاربرد و آثار فضای مجازی در سطوح مختلف زندگی بشری در عصر حاضر، تاکنون تعریف واحد و اتفاق نظری از این عبارت ارائه نشده است. با این حال می‌توان گفت فضای مجازی حوزهٔ دیجیتال جهانی از شبکه‌های وابسته به هم و همچنین شبکه‌های تعاملی ازجمله اینترنت و سایر شبکه‌های مخابراتی و پردازنده‌هایی است که برای انتقال، تولید یا حفظ و حذف اطلاعات گوناگون از آن استفاده می‌شود (۵).

۱-۳. مصالح عالیه کودک

مصلحت کودک به معنای اداره امور او به نحوی است که صحت رشد جسمی و تربیت عقلی و اخلاقی او فراهم شود. مبنای رعایت مصلحت کودک به وضعیت خاص جسمانی و

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

روانی کودک باز می‌گردد، زیرا کودک یک انسان تکامل نیافته است که در مسیر تبدیل به انسان بالغ و عاقل قرار دارد. بنابراین چگونگی رعایت مصلحت وی با مصلحت انسان بالغ تفاوت دارد، به همین دلیل در تزاحم بین حفظ جان و روان کودک با حفظ مال او برتری با حفظ جان و عقل اوست. حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد این معیار را مورد پذیرش قرار داده‌اند. به دلیل الحاق ایران به کنوانسیون حقوق کودک این کنوانسیون به استناد ماده ۹ قانون مدنی در حکم قانون داخلی ایران بوده و می‌توان در تفسیر قوانین موجود و تکمیل موارد سکوت قانون، مانند زمان خروج کودک از حضانت به این کنوانسیون استناد کرد که رویه قضایی ایران در این مسیر گام نهاده و در برخی از آرای صادره به این کنوانسیون به‌عنوان یکی از جهات حکمی استناد شده است (۵).

یافته‌ها

۲. هستی‌شناسی حقوق بنیادین کودکان در جهان آنلاین

در محیط دیجیتال که امروزه از هر سه کاربر فعال آن یک نفرشان کودک است. حقوق اساسی و بنیادین کودکان در فضای مجازی دارای مصادیق متعددی می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: حق بر آموزش، حق بر امنیت، حق بر بازی، حق بر حریم خصوصی و حق برخورداری از حمایت‌های اجتماعی بعد از بزه‌دیدگی که نسبت آن‌ها با حقوق بنیادین کودکان مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۲-۱.حق بر آموزش کودکان در فضای مجازی

آموزش شکلی از یادگیری است که در آن هر آنچه قابل آموختن است از نسلی به نسل دیگر یا از عده‌ای به عده دیگر منتقل می‌شود. حق بر آموزش بسترساز تحقق سایر حقوق بشری است. چرا که به موجب آموزش، افراد می‌آموزند چگونه از حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود بهره‌مند شوند و در زندگی اجتماعی مشارکت کنند و به همین دلیل اعلامیه ۱۹۹۰ یونسکو نیز به صورت خاص به این مسئله پرداخته و بیان کرده است: آموزش در چارچوب استانداردهای جهانی می‌تواند ابزار لازم برای مشارکت مردم را فراهم آورد. به علاوه در اسناد مختلف حقوق بشری ازجمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز از لزوم دسترسی برابر به آموزش به‌عنوان حقی از حقوق بشر نام برده شده است. امروزه بخش عمده‌ای از آموزش‌های رسمی و غیررسمی مؤسسات آموزشی از طریق اینترنت و

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان ارائه می‌شود. برای بهره‌مندی از این سبک آموزشی نیاز است که کودکان به انواع دستگاه‌های مرتبط ازجمله گوشی‌های هوشمند، تبلت، لپ‌تاپ، اینترنت پرسرعت دسترسی داشته باشند و از طریق آن‌ها وارد فضای مجازی شوند. در این صورت ممکن است خواسته یا ناخواسته با ورود به سایت‌ها، کانال‌ها یا صفحه‌های مجازی، در معرض اطلاعات، تصاویر و بازی‌های نامناسب و چه بسا مضر قرار گیرند که ممکن است منجر به آسیب‌های روحی و روانی به آن‌ها شود. اعتیاد به فضای مجازی در میان کودکان و نوجوانان در ایام کرونا رو به افزایش است به گونه‌ای که با دوری از فضای مجازی دچار دل مشغولی می‌شوند. بنابراین دارا بودن مهارت‌هایی همچون سواد رسانه‌ای، حفظ حریم خصوصی در بستر فضای مجازی، انتخاب بازی رایانه‌ای مناسب و استفاده از نرم‌افزارهای کنترل‌گر از نیازمندی‌های والدین در عصر فناوری اطلاعات است تا بتوانند از سلامت روان کودک خود در بستر فضای مجازی حفاظت کنند. همچنین امروزه یکی از ملزومات اساسی حق بر آموزش در فضای مجازی، بهره‌مندی از اینترنت پرسرعت می‌باشد تا دانش‌آموزان بتوانند بدون کمترین اختلال در دریافت اطلاعات، فرآیند آموزشی خود را به انجام برسانند. چرا که در غیر این صورت، کندی اینترنت منجر به عدم دریافت و ارسال به موقع اطلاعات آموزشی شده و باعث عدم حضور مناسب کودکان در کلاس‌های درسی مجازی می‌شود، که این امر می‌تواند افت تحصیلی آن‌ها را در پی داشته باشد و سلامت روان آن‌ها را در معرض آسیب قرار دهد. قانون اساسی و قوانین عادی ما حق بر آموزش رایگان را مورد توجه ویژه قرار داده و در ماده ۴ «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان» و ماده ۴ «قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان» مصوب ۱۳۵۳ به‌طور ویژه بحث آموزش مورد توجه قرار گرفته است و اگر کسی، چه والدین کودک و چه مقامات قانونی یا هرکس دیگری مانع از این حق شوند باید مورد مجازات واقع شود. اصل ۳۰ قانون اساسی، آموزش کودکان را به‌عنوان یکی از وظایف دولت دانسته و تحقق آن را بر عهده وزارت آموزش و پرورش قرار داده است. با توجه به ماده ۲۸ و ۲۹ کنوانسیون حقوق کودک چنین برداشت می‌شود که متعهدان حق آموزش کودک به سه گروه تقسیم می‌شوند: ۱- دولت، ۲- والدین، ۳- جامعه بین‌الملل؛ منتفعان حق بر آموزش نیز شامل: کودک، والدین و مؤسسات خصوصی می‌باشند. در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ نیز در ماده ۱۳، حق بر آموزش کودک با فراهم نمودن محیط آموزشی و بالا بردن سطح رشد ذهنی و فکری کودکان که به‌عنوان نقش‌آفرینان آینده هستند از اهمیت برخوردار بوده و نشانگر آن است

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

که با خشونت‌زدایی در بستر فضای مجازی و تبدیل شدن آن به محیطی امن حق بر آموزش کودکان نفی نشود. کنوانسیون حقوق کودک دربرگیرنده نکات ارزشمندی در حوزه تعلیمی و تربیتی و سلامت روان کودک می‌باشد به گونه‌ای که در مقدمه کنوانسیون به مراقبت‌های دوران کودکی توجه ویژه شده است. در ماده ۳ کنوانسیون، منافع و مصالح کودک در دوران کودکی او در نظر گرفته شده است. در سال ۲۰۰۳ میلادی در پنجمین تفسیر عام کمیته حقوق کودک، منافع و مصالح کودکان در بند ۱۲ به‌طور گسترده‌ای تفسیر شده است: «این اصل مقتضی اقدامات مؤثر دولت، مجلس و قوه قضائیه است. بنابراین اصل رعایت منافع و مصالح کودکان به‌عنوان یک اصل بنیادین در حقوق کودک است و حق بر آموزش کودک را می‌توان به‌عنوان یکی از مصادیق مهم به شمار آورد. بدین‌ترتیب دولت‌ها یا افراد نباید با کنش‌های خود این حق را نادیده انگاشته و یا به نحوی اقداماتی در تعارض با آن انجام دهند به گونه‌ای که سلامت روانی و جسمی کودک را تحت‌الشعاع قرار دهند (۷) تفسیر عمومی ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۹۹ الی ۱۰۵ به صورت صریح و روشن به اهمیت حفظ حق آموزش کودکان در ارتباط با فضای مجازی پرداخته است و در این راستا معین کرده که دولت‌های عضو و دیگر نهادها و افراد دخیل در امر آموزش مکلف به تأمین وسایل، ابزارها و ایجاد زمینه‌های مورد نیاز جهت تحقق حق بر آموزش سالم همراه با امکان دسترسی به منابع و اطلاعات مختلف هستند. بدین‌ترتیب کمیته در تفسیر عمومی ۲۵ خود بیان کرده است که فضای مجازی به‌عنوان بستر برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات مختلف می‌تواند به‌عنوان ابزاری جهت تحقق حق بر آموزش کودکان تلقی شود و درنتیجه دولت‌های عضو مکلف‌اند تا زمینه دسترسی مناسب و برابر برای کلیه کودکان جامعه به فضای مجازی در ابعاد مختلف را فراهم آورند و نیز از آنان برابر مخاطرات بالقوه حمایت به عمل آورند. (۸)

۲-۲. واکاوی فلسفه حق بر بازی کودک در فضای سایبر

از بعد فلسفی، بازی تحت عنوان یک فعالیت غریزی در دوران کودکی شناخته می‌شود. در حالی که ابنای بشر ژن‌های متفاوتی دارند؛ اما آن‌ها مجموعه‌ای از مهارت‌ها و خصوصیات ویژه و مشترک دارند که به‌طور مادرزادی با او هستند و برای کسب آن‌ها نیازی یادگیری ندارند، به عبارت دیگر انسان‌ها برای انجام مجموعه‌ای خاص از فعالیت آمادگی و مهارت قبلی دارند که این‌گونه فعالیت‌ها را غریزه نامیده‌اند و تفاوت آن با سایر

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

رفتارهای انسانی در طبیعی و مشترک بودن آن و عدم نیاز به یادگیری می‌باشد (۹). بازی با تولد کودک آغاز می‌شود و طبیعی‌ترین شکل تمایل کودک برای تماس و برخورد با دنیای اطرافش است. میل به تحرک و بازی در کودک به‌طور فطری وجود دارد. مطابق با نظریهٔ تجدید تکامل یا تکرار فعالیت‌های اجدادی، بازی در حیوانات و کودکان خردسال به صورت پدیده‌ای فطری طبیعی و ارثی تلقی می‌شود و به عقیدهٔ روانشناسان، کودکان ویژگی‌های بازی را به ارث می‌برند. کودک از طریق بازی، محیط اطراف خود را کشف می‌کند و به تعاملات انسانی و اجتماعی می‌پردازد و با دنیای اطراف خود ارتباط برقرار می‌کند. روشن است که بازی یک فعالیت مهم در زندگی کودکان شناخته می‌شود. از آنجا که انسان ذاتا موجودی اجتماعی می‌باشد، فلسفه وجودی بازی را می‌توان مرتبط با این بعد از وجود او دانست، و این مسئله احساس تعلق به جامعه را در کودک به وجود می‌آورد. با توجه به ماهیت فلسفی حق کودک بر بازی و سرگرمی که آن را امری ذاتی و طبیعی بیان می‌دارد، یک مؤلفهٔ اصلی در رشد و پرورش کودک نیز محسوب می‌گردد. در رویکرد فلسفی حقوق کودک، هرگز به کودکان و دورهٔ کودکی به‌عنوان بخشی محدود از بزرگسالی نگریسته نمی‌شود و کودکان افرادی ناقص‌الخلقه و یا ناتوان در بهره‌مندی از حقوق و استیفای آن‌ها به شمار نمی‌روند (۱۰). از دیگر زوایای فلسفه چیستی و چرایی حق کودک بر بازی و سرگرمی می‌توان به بی‌هدف نبودن این امر اشاره کرد و آن را زبان کودکان پنداشت. عملاً بازی را می‌توان زبانی واحد و مشترک برای کودکان در نظر گرفت، زبانی که از طریق آن احساسات، نیازها، حالات و افکار خود را بروز می‌دهند و بدین‌شکل بیان می‌کنند. چیستی و چرایی حق کودک بر بازی نشأت گرفته از ماهیت فطری آن می‌باشد که از ابتدای آفرینش و فارغ از هرگونه تبعیضی در وجود انسان نهادینه گشته است و علاوه بر ایجاد لذت و تفریح، به شکوفایی و پرورش کودک، سلامت روان و ارتقاء کیفیت زندگی و در نهایت داشتن جامعه‌ای شاد و متوازن کمک می‌کند و حقِ حق داشتن را عملاً محرز می‌سازد. کودکان به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جوامع که طی سالیان متمادی به طرق و اشکال مختلفی مورد استثمار قرار گرفته‌اند بیش از هر فرد دیگری حق بر شادی و بازی و فعالیت‌های نشاط‌آور و سرگرم‌کننده را دارند (۱۱). این حق در ابعاد مختلفی از زندگی کودکان ظهور می‌یابد ازجمله حق بر آموزش و حق بر مشارکت در حیات فرهنگی، به عبارتی حق بر بازی کودکان پلی جهت تحقق هرچه

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

بهتر دیگر حقوق کودک است. بنابراین این حق به‌عنوان یکی از ابزارهای اساسی جهت آموزش، استعدادیابی، تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی و برقراری ارتباط و همدلی و دیگر موارد در کودک است. حال باید دانست هنگامی که از بازی سخن می‌گوییم منظورمان چه نوع فعالیتی است؟ منظور از بازی هر نوع فعالیت نشاط‌آور و تفریحی و سرگرم‌کننده به تناسب سلایق و نیازهای کودک است که از طریق سخن گفتن، فعالیت فیزیکی و یا ترکیبی از این دو موجب بروز حس رضایت در کودک می‌شود و همچنین عاملی جهت رشد فکری و ذهنی کودک و پرورش احساسات و توانایی‌های مختلف او می‌شود. به عبارتی منظور از بازی انجام هر فعالیتی صرفاً برای گذراندن زمان نیست بلکه بازی فعالیتی متشکل از مؤلفه‌های مشخص و هدفمند است که از طریق ایجاد حس نشاط در کودک سبب تحقق هدفی مشخص می‌شود. (۱۲) بنابراین حق بر بازی و تفریح از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی کودکان محسوب می‌شود. آن‌ها با انجام انواع بازی‌ها، مهارت‌های لازم را برای شکل دادن زندگی آینده خود به دست می‌آورند. بنابراین بازی، تفریح و سرگرمی‌های مختلف از عوامل رشد و شکوفایی استعداد کودکان محسوب می‌شوند (۱۳). «بازی از عوامل اصلی رشد و یادگیری کودکان می‌باشد و تجربه استقلال فردی، مهارت‌های اجتماعی و لذت ماجراجویی و هیجان را در آن‌ها ارتقاء می‌دهد» حق بازی از مصادیق مؤثر بر سلامت روان کودک در فضای مجازی است. با این وجود کودک را نباید با توجه به گسترش فضای مجازی و اینترنت و بازی‌های برخط که برخی از آن‌ها بر پایه جنگ و خشونت و آموزش‌های ناصحیح است رها کرد، زیرا سلامت روانی کودک را به مخاطره می‌اندازد و با آزادی کودک در تعارض است. حق بر بازی کردن کودک در ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک مورد توجه قرار گرفته است که در زمینه‌های فرهنگی و هنری به‌عنوان زمینه‌ساز مؤثر برای بازی و سرگرمی کودکان اشاره شده است. به عبارتی ضمن مدنظر قرار دادن اهمیت ایجاد بستر مناسب برای تحقق حق بر بازی کودک در فضای مجازی، باید به مخاطره‌ها و آسیب‌های موجود در این فضا یا حتی فضای واقعی توجه کرد. برای مثال بازی می‌تواند متأثر از عوامل مختلفی نظیر فرهنگ، تجارت، وضعیت اقتصادی و شرایط جسمی و روحی کودک و اجتماع او باشد که چنین عواملی مشخصاً در فضای مجازی نیز نمود خواهند یافت. بنابراین در زمینه تحقق حق بر بازی کودک نه‌تنها باید به اتخاذ تدابیر ایجابی مبادرت ورزید بلکه باید اقدام‌های

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

پیشگیرانه، نظارتی و کنترلی نیز جهت کاهش دادن مخاطره‌های محیط‌های مختلف ازجمله محیط مجازی برای تحقق این حق کودک اتخاذ کرد. برای مثال فضای مجازی نباید مانع انجام فعالیت فیزیکی و حضوری کودک و ارتباط مستقیم او با خانواده و هم‌سالانش شود و یا نباید محتواهای بر پایه اهداف تجاری بدون توجه به نیازهای کودک در سطح وسیع در دسترس آنان قرار گیرد. امروزه استفاده از بازی‌های رایانه‌ای به بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی کودکان و نوجوانان تبدیل شده است. اما پرداختن بیش از اندازه به بازی‌های رایانه‌ای توسط کودکان، مشکلات و آسیب‌های جدی جسمی و روانی بر آنان باقی می‌گذارد که آسیب‌های عمده جسمانی عبارتند از: درد گردن، انحراف در ستون فقرات، چاقی، ضعف در بینایی و فشار خون و ضربان قلب بالا و در بعد روانی و اجتماعی، کودک دچار افسردگی و اضطراب و عدم تمایل به مشارکت در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی و افت تحصیلی و گوشه‌گیری و انزوا و عدم حضور در جمع‌های خانوادگی به علت عدم اعتماد به نفس می‌شود. بنابراین اگر از فناوری مربوط به بازی‌های رایانه‌ای به‌طور صحیح استفاده شود اثرات مثبتی را خواهد داشت. اما استفاده فزاینده از این فناوری، خطراتی را در پی خواهد داشت که سلامت کودکان را بیشتر در معرض تهدید قرار می‌دهد. والدین نقش مهمی در این زمینه دارا می‌باشند و باید برای حفظ سلامت و بهداشت روانی کودکان و نوجوانان و پیشگیری از آسیب‌های روانی آنان، با برنامه‌ریزی صحیح، استفاده از بازی‌های رایانه‌ای کودک را هدایت و کمک کنند و میزان بازی کودکانشان را کنترل کنند زیرا عدم برخورداری از سلامت روان از پیشرفت فرد و جامعه ممانعت می‌کند و عملکرد تحصیلی و متعاقباً شغلی افراد را مختل می‌سازد. همچنین با توجه به اینکه امروزه بخش قابل توجهی از بازی‌های رایانه‌ای به صورت برخط می‌باشند، که بهره‌مندی از آن‌ها مستلزم برخورداری از اینترنت پرسرعت است. چرا که در غیر این صورت انجام بازی به نحو صحیح صورت نخواهد گرفت و این امر منجر به از دست رفتن فرصت‌های لحظه‌ای بازی شده و چه‌بسا باعث باخت بازیکن شود که این امر می‌تواند موجب عصبانیت و پرخاشگری کودکان شود در مواد ۱۰۶ الی ۱۱۱ تفسیر عمومی شماره ۲۵ حقوق کودک از حق بر بازی به‌عنوان یکی از حقوق منشعب شده از حق کودک بر انجام فعالیت‌های تفریحی و اوقات فراغت نام برده شده است. طی این مواد، فضای مجازی به‌عنوان بستری که قابلیت معرفی و ارائه فرصت‌های مختلف برای تحقق این حق را دارد حائز اهمیت

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

شمرده شده است اما در عین حال به دلیل رابطه نزدیک و غیرقابل انکار اثر فعالیت‌های تجاری بر محتوای اطلاعات مجازی به دولت‌های عضو توصیه مؤکد جهت حفظ امنیت و سلامت فضای مجازی در تولید محتویات سرگرم‌کننده برای کودکان شده است (۱۴).

۲-۳. مؤلفه حق بر امنیت کودک در بستر فضای مجازی

امنیت در معنای حقوقی به معنی فقدان خطر نسبت به جان، مال، عرض و حقوق آحاد مردم در جامعه می‌باشد (۱۵). امنیت از دیگر مؤلفه‌های حق بر سلامت کودک در بستر فضای مجازی است. از مهم‌ترین موارد تهدیدکننده امنیت کودکان در فضای مجازی قرار گرفتن آن‌ها در معرض خشونت‌های مجازی می‌باشد که این امر ضمن اینکه سلامت روان آن‌ها را به شدت تهدید می‌نماید، امکان بهره‌مندی آن‌ها از این فضا را محدود می‌کند (۱۶). آسیب‌پذیری کودکان در فضای سایبری یا رسانه مجازی به سه عامل مهم بستگی دارد: ۱- عامل جنسیت کودک، ۲- عدم آگاهی کافی، ۳- عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی. بدین‌صورت که این عوامل دست در دست هم داده و علاوه بر لطمه‌های روحی، روانی و جسمی به کودک، امنیت اطلاعات، ارتباطات، گفتگوها و نامه‌های او را در معرض تهدیدهای جبران‌ناپذیر قرار می‌دهند. از مهم‌ترین خطرهایی که سلامت کودکان را در فضای مجازی تهدید می‌کند، بهره‌کشی استثمار جنسی، فحشا و پورنوگرافی می‌باشد که ضمن خدشه‌دار نمودن حیثیت و کرامت انسانی کودک، ایجاد مشکلات روحی و روانی را برای او در پی دارد. کودک ممکن است با ناآگاهی در استفاده از بستر رسانه‌های مجازی و اینترنت موجب تضییع حق امنیت خود شده و در معرض انواع خشونت قرار گیرد. (۱۷) امروزه حضور کودکان در فضای مجازی به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است و این حضور، نقش عمده‌ای در پُر کردن اوقات فراغت آنان دارد، بنابراین باید دسترسی کودکان به سایت‌های نامناسب را محدود کرد. با افزایش و رشد ارتباطات از طریق مجازی، دسترسی کودکان به این فضا موجب فزاینده شدن پورنوگرافی کودکان و تولید محتوا اعم از فیلم و تصاویر شده است. در اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ اگرچه صراحتاً به کلمه «خشونت» اشاره نشده است ولی از مصدایق خشونت در ماده ۵ اعلامیه، همچون آزار و شکنجه بیزاری جسته است زیرا بر سلامت روان و جسم تأثیرگذار است. بنابراین باید از اِعمال رفتار غیرانسانی و خشونت‌آمیز و توهین و ارعاب علیه کودکان در بستر فضای سایبری

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

جلوگیری شود زیرا با توجه به ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر، هر انسانی حق دارد از آزادی و امنیت کافی برخوردار شود. (۱۸) کنوانسیون حمایت از حقوق کودک در ماده ۳۴ درخصوص حمایت از کودکان در مقابل پدیده هرزه‌نگاری و پورنوگرافی و استثمار جنسی، کشورهای عضو را مکلف به حمایت و انجام اقداماتی در سطح ملی و بین‌المللی دانسته است و در ماده ۱۹ حکومت‌ها را موظف کرده است تا با به‌کارگیری تمام توانایی‌ها و امکانات برای حمایت کودکان از سوء استفاده‌های جنسی، ذهنی و جسمی که در قبال رفتارهای سهل‌گیرانه و عدم مدیریت ایجاد شده است حمایت کنند. همچنین در ماده ۳۲ نیز از ممنوعیت استثمار و بهره‌کشی از کودکان سخن گفته است که نشان‌دهنده اهمیت حمایت از کودکان در چنین مواردی است تا سلامت جسم و روان کودکان به مخاطره نیافتد. اما بیشترین مخاطرات متوجه دختران است اگرچه پسران نیز از این مخاطرات در امان نیستند. از مصادیق تضییع حق امنیت کودک، آزار و اذیت در بستر فضای دیجیتال است که در قالب‌های زورگیری یا زورگویی و قلدری مجازی، تهدید و تطمیع و ترساندن و انتشار اسرار و توهین و نشر غیر مجاز و خودسرانه اطلاعات کودک ظهور می‌یابد. زورگویی مجازی تأثیرهایی بر جسم و روان کودک دارد که قابل چشم‌پوشی و سهل‌انگاری نیست. از مهم‌ترین آن‌ها بروز احساس ناامنی و در خطر بودن و احساس‌ترس و آشفتگی و کاهش اعتماد به نفس و تحقیر و از دست دادن عزت نفس کودک است. لذا والدین باید با آگاه‌سازی کودک خویش، او را در مسیر صحیح قرار داده و در تربیت او نهایت تلاش خود را به کار گیرند. قانون مدنی در ماده ۱۱۷۸ تکلیف والدین در تربیت کودکان را مورد توجه و تأکید قرار داده است. برای اینکه بتوان از کودکان در فضای مجازی محافظت کرد، لازم است مهارت‌های لازم برای «ایمن نگه داشتن خود» را آموزش ببینند. این آموزش‌ها نه‌تنها برای کودکان که برای والدین آن‌ها نیز ضروری است و دولت‌ها باید اطمینان حاصل کنند که والدین درخصوص نظارت و کمک به فرزندان خود آموزش‌های لازم را دیده‌اند (۱۹).

۲-٤. کودک و دارا بودن از حق بر حریم شخصی در بستر فضای سایبر

حریم خصوصی کودکان زمانی در معرض تهدید قرار می‌گیرد که اطلاعات شخصی آنان از طریق اینترنت به صورت خودکار یا از طریق نرم‌افزارهای جاسوسی جمع‌آوری شود و یا خود به صورت داوطلبانه آن‌ها را در اختیار سایت‌ها یا افراد دیگر قرار دهند. این

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

اطلاعات می‌تواند طیف متنوعی از داده‌های رایانه‌ای را شامل شود. انتشار این اطلاعات همچون انتشار عکس و فیلم خصوصی کودکان گاهی می‌تواند آنچنان تأثیرات مخربی بر روح و روان آن‌ها وارد آورد که جبران خسارات وارده ممکن نباشد. در حقوق تعریف مورد وفاقی در مورد حریم خصوصی افراد ارائه نشده است. با این حال می‌توان گفت: حق بر حریم خصوصی به‌طورکلی به معنی مصون ماندن اطلاعات شخصی افراد در برابر نهادهای دولتی و اشخاص دیگر است و یا به تعبیر قاضی برندیس به معنی حق بر تنها ماندن است. به عبارت دیگر می‌توان گفت: حق بر حریم شخصی به معنی حق بر پنهان ماندن اطلاعات شخصی افراد در رابطه با فعالیت‌های مختلف آنان است مادام که منجر به سلب حقی از دیگران نشود. در رویه قضایی حریم خصوصی دارای مصادیقی است (۲۰) ازجمله: تصاویر، حساب بانکی، اعضای بدن، اعضای خانواده، مکاتبات و مراودات از طریق فضای مجازی و مخابراتی به وسیله تلفن همراه، اتاق فرد، نامه، پیام و ایمیل. بنابراین تجسس و تفحص در حریم شخصی و خانوادگی افراد ممنوع شده است. اعضای بدن فرد حریم خصوصی اوست و انتشار هرگونه عکس و تصویر اعضای بدن فرد ممنوع است اما در مواردی خاص مانند تفتیش پلیس در موارد قانونی افراد مورد تفتیش و بازرسی قرار می‌گیرند، در غیر این صورت چنین اجازه‌ای به هیچ‌یک از مأموران دولتی داده نمی‌شود. نامه‌ها و مکاتبات فرد نیز حریم خصوصی است (۲۱).

درباره حق بر حریم خصوصی و حفظ آن در ماده ۱۶ کنوانسیون چنین آمده است: «۱- در امور خصوصی، خانوادگی یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان دلخواه یا غیرقانونی دخالت کرد یا هتک حرمت نمود، ۲- کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها و یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد». با توجه به این ماده ۲ فرض متصور است: فرض اول، دخالت والدین به‌طور خودسرانه در امور شخصی کودکشان، که در این فرض در اکثر دولت‌ها قوانین نمی‌تواند تضمین‌کننده حمایت از حریم خصوصی کودکان در برابر والدین و دیگر اعضای خانواده او باشد، اما در فرض دوم، دخالت غیرقانونی و مغرضانه اشخاص دیگر (چه در فضای حقیقی چه در فضای مجازی) در امور خصوصی کودک می‌باشد که دولت باید در زمینه سازوکارهای مناسب و فرهنگ‌سازی و آموزش به کودک و والدین، اقدام‌های لازم را انجام دهد. (۲۲) بنای حریم خصوصی هر فرد تأمین آرامش، امنیت و حفظ کرامت اوست و در آیات قرآن نیز به حفظ حریم خصوصی هر فرد و نفی هتک آن تأکید

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

شده است. در آیه ۳۰ سوره بقره و آیه ۷۰ سوره اسراء، انسان را به‌عنوان اشرف مخلوقات تلقی کرده است که باید از حریم او حفاظت شود و تصرف در حدود شخصی و خصوصی او با کرامت، امنیت، آرامش، عزت و احترام او منافات دارد و خداوند آن را منع کرده است. تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۶۷ الی ۷۸ به بررسی اهمیت حفظ این حق برای کودکان به ویژه در تعامل با فضای مجازی پرداخته است. طی این مواد کمیته تصریح کرده است که حق کودک بـر حفظ حریم شخصی خود حقی اساسی جهت حفظ کرامت و حیثیت و آزادی او است که نه‌تنها نباید توسط تجار و دیگر عاملان تولید محتوا در فضای مجازی سلب شود بلکه دولت‌ها و خانواده‌ها نیز بدون کسب رضایت کودک و مگر در شرایط بسیار ضروری حق مداخله و نقض این حق کودک را به واسطه انجام فعالیت‌هایی نظیر بررسی اطلاعات آنان و دیگر داده‌ها ندارند. به همین ترتیب عاملان تولید محتوا و خدمات در فضای مجازی نیز نباید اقدام به نقض این حق کودک به واسطه پردازش پنهانی اطلاعات آنان کنند. در اصل ۲۵ قانون اساسی و ماده ۲ قانون جرایم رایانه‌ای، مقرراتی برای حمایت و حفاظت از حریم خصوصی افراد در نظر گرفته است که نشانگر اهمیت حفاظت از اطلاعات اشخاص است. ماده ۱۶ و ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای هتک حیثیت افراد را در بستر فضای مجازی جرم‌انگاری نموده است. در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک درخصوص منع تعرض به حدود شخصی و خصوصی کودک چه عمداً و چه سهواً و برخورداری کودک از حمایت قانون در صورت سوء استفاده از حریم شخصی او تأکید شده است. (۲۳)

۲-۵. کودک و حق برخورداری از حمایت‌های بعد از بزه‌دیدگی

در نظام حقوقی ایران آنچه که بیشتر مدنظر قرار گرفته است جنبه کیفری و مالی جرایم می‌باشد و کمتر به ابعاد روانی و معنوی آن‌ها به‌خصوص در مورد کودکان پرداخته شده است. به‌عنوان مثال «قانون نحوه مجازات کسانی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیر مجاز می‌نمایند» در مواد ۳ الی ۱۰ تولید و انتشار آثار مستهجن را مورد توجه قرار داده و مجازات‌هایی را در این خصوص مقرر کرده است. این قانون انتشار آثار مستهجن در فضای اینترنت و فضای مجازی را جرم‌انگاری کرده و مرتکب را درخور مجازات‌های مقرر در قانون دانسته است. قانون جرایم رایانه‌ای در فصل چهارم درخصوص جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی و در فصل پنجم هتک

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

حیثیت و نشر اکاذیب و در فصل ششم مسئولیت کیفری اشخاص را بیان کرده است. کودکانی که در فضای مجازی در معرض بزه‌دیدگی قرار می‌گیرند به تناسب شدت جرایم صورت گرفته، ممکن است دچار مشکلات روحی و روانی مختلفی شوند که نیازمند حمایت‌های معنوی خانواده و جامعه می‌باشند. این حمایت‌ها هرچند جنبه عاطفی دارند. اما نیازمند توجه قانونگذار و تدوین قوانین لازم برای هدفمند نمودن این حمایت‌ها می‌باشد. جبران خسارات معنوی هرچند در قوانین ایران پیش‌بینی شده‌اند و به‌عنوان مثال در ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۱۰ قانون مسئولیت مدنی مورد تأکید قرار گرفته‌اند (۲۴)؛ اما این امر جدای از حمایت‌های عاطفی از بزه‌دیده می‌باشد. چرا که حمایت‌های عاطفی معمولاً کمک‌های روان‌شناسانه و روان‌کاوانه است که در جهت ترمیم مشکلات روحی و روانی ناشی از بزه‌دیدگی کودکان می‌باشد. تنها مصوبه‌ای که حمایت‌هایی در ابعاد روحی و روانی کودکان پس از بزه‌دیدگی پیش‌بینی کرده است، «سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی» می‌باشد که در بند «د» ماده ۴، توسعه نظام مشاوره و مددکاری به خانواده‌ها و راه‌اندازی خط تماس مشاوره بر خط برای کمک به افراد در معرض خطر فضای مجازی را مدنظر قرار داده است. بنابراین قانون‌گذار می‌تواند با پیش‌بینی اقدامات حمایتی لازم ازجمله خدمات روان‌شناختی رایگان از طریق سازمان‌های ذیربط ازجمله سازمان بهزیستی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم نهاد و نیز فرهنگ‌سازی در جهت استفاده خانواده‌ها از خدمات فوق‌الذکر، کودکان را در بازیابی سلامت روان خود پس از قرار گرفتن در معرض آسیب‌های احتمالی یاری رساند. تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک از این حق با عنوان حق بر جبران خسارت از قربانی نام برده است. این تفسیر طی مواد ۴۳ الی ۴۹ خود به ضرورت ایجاد سازوکارهای جبران خسارت چه در بُعد مادی و چه در بُعد روانی و معنوی برای کودکانی که قربانی فعالیت‌های فضای مجازی به طرق مختلف ازجمله هدف قرار داده شدن برای استثمار جنسی، گروگان‌گیری، کلاه‌برداری و یا نقض حق بر حریم خصوصی و دیگر حقوق گشته‌اند تصریح کرده است (۲۵) و دولت‌های عضو و دیگر نهادهای دخیل را موظف به ایجاد سیستم شفاف و قابل دسترس و جامع برای جبران خسارت از کودک کرده است. همچنین این تفسیر به ضرورت پیگیری و کشف مجرمان و مجازات آنان و جلوگیری از بروز جرائم مشابه نیز تأکید کرده است[1].

1. CRC/C/GC/25, 2021

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

بحث

۳. تعهدات دولت‌ها در حمایت از حقوق بنیادین کودک در زیست‌بوم مجازی

امنیت در معنای حقوقی به معنی فقدان خطر نسبت به جان، مال، عرض و حقوق آحاد مردم در جامعه می‌باشد. امنیت از دیگر مؤلفه‌های حق بر سلامت کودک در بستر فضای مجازی است. از مهم‌ترین موارد تهدیدکننده امنیت کودکان در فضای مجازی قرار گرفتن آن‌ها در معرض خشونت‌های مجازی می‌باشد که این امر ضمن اینکه سلامت روان آن‌ها را به شدت تهدید می‌نماید، امکان بهره‌مندی آن‌ها از این فضا را محدود می‌کند. کنوانسیون حقوق کودک در مادهٔ ۳۴ درخصوص حمایت از کودکان در مقابل پدیده هرزه‌نگاری و پورنوگرافی[1] و استثمار جنسی، کشورهای عضو را مکلف به حمایت و انجام اقداماتی در سطح ملی و بین‌المللی دانسته است و در ماده ۱۹ حکومت‌ها را موظف کرده است تا با به‌کارگیری تمام توانایی‌ها و امکانات برای حمایت کودکان از سوء استفاده‌های جنسی، ذهنی و جسمی که در قبال رفتارهای سهل‌گیرانه و عدم مدیریت ایجاد شده است حمایت کنند. همچنین در ماده ۳۲ نیز از ممنوعیت استثمار و بهره‌کشی از کودکان سخن گفته است که نشان‌دهنده اهمیت حمایت از کودکان در چنین مواردی است تا سلامت جسم و روان کودکان به مخاطره نیافتد. اما بیشترین مخاطرات متوجه دختران است اگرچه پسران نیز از این مخاطرات در امان نیستند (۲۷).

فرصت‌های موجود برای تحقق حقوق کودکان و حمایت از آنان در محیط دیجیتال مستلزم تمهیدات گسترده تقنینی، اداری و احتیاطی است. دولت‌ها باید مقررات داخلی خود را مرور و در صورت نیاز، مبادرت به بروزرسانی یا تقنین مطابق با حقوق مصرح در پیمان‌نامهٔ حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن (پروتکل درخصوص فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان و پروتکل درخصوص به‌کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه[2]) کنند. تنقیح مقررات داخلی با توجه به اسناد پیش‌گفته به‌منظور تضمین حقوق کودکان در محیط دیجیتال است (۲۸). از طرف دیگر، حمایت برخط (آنلاین) از کودکان می‌بایست با راهبردها و سیاست‌گذاری‌های جامع دولت‌ها همگام شود. دولت‌ها درنتیجه مکلف هستند نیازهای کودکان کمتر برخوردار یا در معرض خطر را برآورده ساخته و در صورت لزوم اطلاعات مناسب را در اختیار این دسته از کودکان قرار دهند. همچنین، به‌منظور هماهنگی میان‌بخشی

1. Pornography
2. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

و افزایش بهره‌وری، دولت‌ها باید نهادی را مأمور هماهنگ کردن سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولتی کنند. طبیعی است دولت‌ها وظیفه دارند برای تحقق حقوق کودکان در محیط دیجیتال مبادرت به تخصیص منابع انسانی و مالی در این حوزه کنند، زیرا اثرگذاری تقنینی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در این حوزه مستلزم پوشش حداکثری کودکان است. از دیگر تکالیف مهم دولت‌ها در تحقق حقوق کودکان در محیط دیجیتال، همانا جمع‌آوری داده و پژوهش است. داده‌ها و پژوهش‌های به روز برای فهم آثار محیط دیجیتال بر کودکان و ارزیابی اثربخشی مداخلات دولتی بسیار اهمیت دارد. نهادهای حقوق بشری ملی مانند مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک وزارت دادگستری موظف هستند وضعیت حقوق کودکان در محیط دیجیتال را پایش کرده و شکایات کودکان در مورد نقض حقوقشان را دریافت و بررسی کنند. همچنین در صورت وجود دیگر نهادهای پایش مستقل، نهادهای حقوق بشری ملی موظف هستند با این نهادها همکاری کنند. (۲۹) دولت‌ها همچنین مکلف هستند حقوق کودک در محیط دیجیتال را برای همه به‌طور عام، و برای اشخاصی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با کودکان در ارتباط هستند (۳۰) به‌طور خاص، اطلاع‌رسانی کنند. همچنین دولت‌ها باید برنامه‌های آموزشی برای کودکان، والدین، سرپرستان قانونی، عموم مردم و مسئولین را تسهیل کنند تا از این طریق دانش عمومی نسبت به فرصت‌ها و چالش‌های حقوق کودکان در محیط دیجیتال را ارتقا بخشند. جامعه مدنی شامل انجمن‌های کودکان و نیز سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزهٔ حقوق کودکان و محیط دیجیتال باید در توسعه، اعمال، پایش و ارزیابی مقررات، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوط به حقوق کودکان مشارکت فعال داشته باشند. خدمات و محصولات شرکت‌ها و مؤسسات تجاری ازجمله شامل مؤسسات غیرانتفاعی، حقوق کودکان در محیط دیجیتال را به‌طور مستقیم و غیرمستقیم متأثر می‌کنند. در همین راستا بخش تجاری باید حقوق کودکان را رعایت کرده و در صورت نقض این حقوق، جبران خسارت مقتضی کند (۳۰). دولت‌ها موظف هستند تضمین کنند که بخش تجاری تکالیف خود را ایفا می‌کند. در حوزهٔ تبلیغات و بازاریابی تجاری، دولت‌ها موظفند مصالح عالیه کودکان را در بالاترین اولویت قوانین تبلیغاتی و بازاریابی قرار دهند. دولت‌ها در نهایت موظف هستند سازوکارهای قضایی و غیرقضایی جبران خسارت مؤثر و متناسب برای نقض حقوق کودکان در محیط دیجیتال را در دسترس همه کودکان و سرپرستان قانونی آن‌ها بگذارند. (۳۱)

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

نتیجه‌گیری

در عصر دیجیتالیسم که فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات به بخش لاینفک زندگی انسان بدل شده‌اند، کودکان به‌عنوان آسیب‌پذیرترین قشر جامعه نیازمند حمایت‌های حقوقی، اخلاقی و اجتماعی در مواجهه با محیط مجازی هستند. فضای مجازی، با تمام ظرفیت‌هایی که برای رشد و تعالی کودکان فراهم آورده، خطرات جدی برای آنان به همراه دارد. ازاین‌رو، تضمین حقوق کودکان در این فضا، نه‌تنها یک ضرورت اخلاقی، بلکه تعهدی حقوقی است که باید توسط دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی، جامعه مدنی و خانواده‌ها به دقت پیگیری شود. حق بر آموزش، که اساسی‌ترین رکن توسعه فردی و اجتماعی است، در فضای مجازی می‌تواند فرصت‌هایی بی‌بدیل برای یادگیری خلاقانه و نوآورانه فراهم آورد. با این حال، عدم نظارت مناسب بر محتوای آموزشی و شکاف دیجیتال، این حق را در معرض تهدید قرار می‌دهد. از سوی دیگر، حق بر بازی و سرگرمی، به‌عنوان عنصری ضروری در رشد روانی و اجتماعی کودکان، در محیط دیجیتال گاه جای خود را به سرگرمی‌های ناسالم یا اعتیادآور می‌دهد که سلامت جسمی و روانی کودکان را به مخاطره می‌اندازد.

حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی، که به‌طور مستقیم با حفظ کرامت انسانی کودکان مرتبط است، از دیگر حقوقی است که در فضای مجازی با چالش‌های جدی مواجه است. بهره‌برداری نادرست از داده‌های شخصی کودکان، مواجهه با محتوای نامناسب و خشونت‌آمیز، و حتی استثمار آنلاین ازجمله تهدیدهایی است که در این زمینه به چشم می‌خورد. در این میان، حق بر حمایت پس از بزه‌دیدگی، نیازمند سازوکارهای مؤثر و ساختارهای حمایتی است که بتوانند کودکان آسیب‌دیده را در بازگشت به زندگی عادی یاری رسانند. از منظر حقوقی، اقدامات بین‌المللی همچون کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد و تفسیر عمومی شماره ۲۵ آن، چارچوب‌های مناسبی برای تحقق این حقوق در محیط دیجیتال ارائه کرده‌اند. این اسناد، ضمن شناسایی حقوق کودکان در محیط برخط، دولت‌ها را به اتخاذ تدابیر قانونی، نظارتی و آموزشی برای تضمین این حقوق ملزم کرده‌اند. در سطح داخلی نیز، تصویب سند صیانت از حقوق کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، گامی مثبت در جهت تحقق این حقوق بوده است. با این وجود، اجرای مؤثر این اسناد مستلزم همکاری بین‌نهادی، نظارت دقیق و توجه به نیازهای واقعی کودکان در این فضا است. از

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

منظر فلسفه حقوق، مفهوم «حق بر حق داشتن کودک» در فضای مجازی بر این اصل تأکید دارد که کودکان نه‌تنها باید از تهدیدها و آسیب‌های این محیط مصون باشند، بلکه باید بتوانند به‌طور فعالانه و ایمن از ظرفیت‌های آن برای رشد و پیشرفت بهره‌مند شوند. این دیدگاه، زمینه‌ساز برقراری تعادل میان آزادی و امنیت، و عدالت دیجیتال در محیط مجازی است. در نهایت، این پژوهش بر ضرورت تدوین و اجرای سیاست‌های جامع و هماهنگ در سطوح ملی و بین‌المللی تأکید دارد که بتوانند حقوق کودکان را در فضای مجازی به‌عنوان یکی از ارکان اساسی حقوق بشر به رسمیت شناخته و حمایت کنند. تنها از طریق چنین رویکردی می‌توان تضمین کرد که نسل‌های آینده، در محیطی امن و عادلانه، امکان تحقق کامل ظرفیت‌های خود را داشته باشند.

مشارکت نویسندگان

محمدمهدی سیدناصری: ارائهٔ ایده و موضوع، جمع‌آوری اطلاعات و منابع، تحلیل داده‌ها، نگارش مقاله.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در تحقیق حاضر، اصل امانتداری، صداقت، بی‌طرفی و اصالت اثر رعایت شده است.

بیانیه هوش مصنوعی

برای کمک در فرآیند تحقیق و نگارش مقاله، از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

Reference

- Akfi Ghaziani, Musa, Milani, Seyed Mustafa and Akfi Ghaziani, Vahid. Metaverse and legal challenges in the field of property rights. New Technologies Law, (2022), 3(6), 143-153. Doi: 10.22133/MTLJ. 2022.336716.1087. [In Persian]
- Alam, T. Blockchain and its Role in the Internet of Things (IoT). International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology, (2019), 151-157. https://doi.org/ 10.48550/arXiv.1902.09779.
- Chen, J. and Paul Burgess. "The Boundaries of Legal Personhood: how Spontaneous Intelligence can Problematise Differences between Humans, Artificial Intelligence, Companies and Animals". Artif Intell Law 27, (2022).
- Cheong, B. C. Avatars in the metaverse: potential legal issues and remedies. International Cybersecurity Law Review, (2022), 3(2), 467-494.
- Clemens, A. Metaverse for Beginners: A Guide To Help You Learn About Metaverse, Virtual Reality And Investing In NFTs. Independently Published, (2022).
- Clifford Chance. The metaverse: what are the legal implications?, Virtual Worlds, (2022), 1(2), 1-7. https://www.cliffordchance.com/insights/ resources/blogs/talking-tech/en/articles/2022/02/the-metaverse--what-are-the-legal-implications-.html.
- Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment. UN: United Nations Convention on the Rights of the Child, at: https://tbinternet. ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/ C/GC/25&Lang=en (last visited: 2022-09-04)
- Dremliuga, R., Dremliuga, O., & Iakovenko, A. Virtual Reality: General Issues of Legal Regulation. Journal of Politics and Law, (2020),13(1), 75-81. Doi: 10.5539/jpl.v13n1p75.
- Heister, Stanton, and Kristi Yuthas. How Blockchain and AI Enable Personal Data Privacy and Support Cybersecurity. In book: Blockchain Potential in AI. IntechOpen. (2022), https://doi.org/10.5772/intechopen. 96999
- Hu, R. Understanding children's vulnerabilities in the metaverse: the role of the online community. Parenting for a Digital Future. (2022) ,(pp.1-6). http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/116140.
- Huang, Dijiang, Chun-Jen Chung, Qiuxiang Dong, Jim Luo, and Myong Kang. Building private blockchains over public blockchains (PoP). Proceedings of the 34th ACM/SIGAPP Symposium on Applied Computing, (2019), 355-363. https://doi.org/10.1145/3297280.3297317
- Hutson, J. Social Virtual Reality: Neurodivergence and Inclusivity in the Metaverse. Societies, (2022), 12(4), 1-7. Doi: 10.3390/soc12040102.

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

- Huynh-The, T., Gadekallu, T. R., Wang, W., Yenduri, G., Ranaweera, P., Pham, Q. V., Benevides da Costa, D., & Liyanage, M. Blockchain for the metaverse: A Review. Future Generation Computer Systems. (2023), 143, 401-419. Doi: 10.48550/arXiv.2203.09738.
- Ibáñez, Luis-Daniel, Kieron O'Hara, and Elena Simperl ,On Blockchains and the General Data Protection Regulation. (2018). (pp. 1-13).
- KAVUT, Sevgi. The Digital Identities In The Context Of Blockchain and Artificial Intelligence. Journal Of Selçuk Communication, 14(2), (2021) 529-548. https://doi.org/10.18094/josc.865641
- Kondova, Galia, and Jörn Erbguth. "Self-sovereign identity on public blockchains and the GDPR". Proceedings of the 35th Annual ACM Symposium on Applied Computing, (2020), 342-345. https://doi.org/10.1145/3341105.3374066
- Lai, Roy, and David LEE Kuo Chuen. Blockchain-From Public to Private. Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion, Volume 2: ChinaTech, Mobile Security, and Distributed Ledger, (2017), 145.
- Latif Zadeh, Mahdieh, & Gubouli Darafshan, Seyyed Mohammad Mahdi. Research on the legal issues of metaverse with emphasis on how to protect children. New Technologies Law, (2023), 4(8), 181 198. doi: 10.22133/mtlj.2023.385141.1169. [In Persian]
- Livingstone, Sonia, Mariya Stoilova, and Rishita Nandagiri. Children's data and privacy online Growing up in a digital age an evidence review. In London School of Economics and Political Science, (2019), (pp. 1-57).
- LÓPEZ, ARLOS ÁLVAREZ, and ÁNGEL CARRASCO PERERA. What is a metaverse? (2022), (pp. 1-5).
- Madiega, Tambiama, Polona Car, Maria Niestadt, and Louise van de Pol. Metaverse, Opportunities, risks and policy implications, (2022), (pp. 1-12).
- Maloney, D. A Youthful Metaverse: Towards Designing Safe, Equitable, and Emotionally Fulfilling Social Virtual Reality Spaces for Younger Users. Clemson University, pp. (2021), 1-121. https://tigerprints.clemson.edu/all_dissertations/2931
- Matsson, David. GDPR, Blockchain & Personal data - The rights of the individual v. the integrity of Blockchain. In Gothenburg University Publications Electronic Archive (GUPEA), (2022) ,(pp. 1-64).
- Michèle, finck. Blockchain and the general data protection regulation, (2019), (pp. 1-120).
- Moradi Berlian, Mehdi, An introduction to the consequences and legal challenges of Metaverse. Legal Research Quarterly, 25 (Law and Technology Special Letter): (2021) , 363-392. doi:10.52547/jlr.2022.228286.2279. [In Persian]
- Mostert, L. legal issue in the metaverse, (2022), pp. 1-6.

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]

- Mystakidis, Stylianos. Metaverse". Encyclopedia, (2022), 2(1), 486-497. https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031
- Naik, Nitin, and Paul Jenkins. Your Identity is Yours: Take Back Control of Your Identity Using GDPR Compatible Self-Sovereign Identity. Proceedings of 2020 7th IEEE International Conference on Behavioural and Social Computing, BESC 2020, 1-6. https://doi.org/10.1109/BESC51023. 2020.9348298
- Ng Tsz Kit, D. (2022). What is the metaverse? Definitions, technologies and the community of inquiry. Australasian Journal of Educational Technology, 38(4), 190-205. Doi: 10.14742/ajet.7945.
- Petrigna, L., & Musumeci, G. The Metaverse: A New Challenge for the Healthcare System: A Scoping Review. Journal of Functional Morphology and Kinesiology, (2022), 7(3), 1-12. Doi:10.3390/jfmk7030063
- Safarinia, Mehzad. Children's right to access cyberspace from the point of view of domestic and international law. New Technologies Law, (2021), 3(5), 183-196. doi: 10.22133/mtlj.2022.348900.1110. [In Persian]
- Safarinia, Mehzad. Artificial intelligence and respect for children's human rights. Rights of new technologies, (2024). doi:10.22133/mtlj.2024. 436038.1290. [In Persian]

[Downloaded from philosophylawjournal.ir on 2026-11-01]